

1.

Krudy Gyula még a kételkedőkkel is elhitette, hogy az ősz a szerelem, s az utazás évszaka — s ugyan, melyikünk is kételkedhetnék huzamosabban, Krudy szavában, a Vörös Postakocsi őszi útjai óta? Azok az európai nagyvárosok, melyek nyaranta alig is jelentettek többet számomra egy hivatali munkarend címzavainál, szeptember első heteitől kezdve a csábítás, az útrahívás legkalandosabb ígéreteivel váltak zengőkké. Forró júliusi és augusztusi délelőttökön néha egy-egy interurbán-beszélgetés ébresztett csak valóságukra, s a központ első hívását követő szótlan percekben, a nemzetközi távbeszélővonalak zúgásától túlsorduló kagylóra hajolva, Zürichet, Genfét, vagy Stockholmot szinte úgy láttam magam előtt, mint felhők közül máris célbavett le szállási helyét a repülő: a láthatár domborulatai közé ágyazottan, forró párákba burkolva, pengeként felvillanó víztükrök zsíros tapintásúnak ígérkező hegységek alatt! A hívójelek makacsul ismétlődő ütemei nem nyitották meg előttem a távolságot, s az Európa fölött örvénylő hőség mihamar elnyelte a vékony fonalat, melynek végén egy svájci tópart, vagy egy svéd kikötő látomása lebegett; valóságosak e nyári napokban csak a Hold-utca platánjai maradtak számomra, s a Szabadság-tér tetői, vagy a Bazilika kupolájának váza: óriási kalitka, rácsa közt a rabul ejtett égbolttal! Szigorúan és féltékenyen őrizte képzeletemet az Otodik Kerület — fényektől és villámoktól átjárt kínai fal — s távoli tengerek fővénye helyett legfeljebb ba leányfalusi, kavicsos Dunapart keltette magát, a fordulóban feltűnő esztergomi hajóval.

Ősszel azonban a külföldi városnevek üres edényei a csábítás illataival teltek meg. A Keleti pályaudvar vendéglőjének hangszórója valósággal ráparancsolt azokra, akik még nem váltottak jegyet, hogy siessenek: huszonöt percük van az Arlberg indulásáig! Bizonytal voltak, akik csak azért ültek ebéd után a helyiségben, hogy végighallgathassák a nemzetközi vonatok indulási jelzéseit: odakünn, a téren, lassan alkonyult, s az asztalokhoz megannyi árva, kisenmizett otthonmaradt telepedett; kigyúltak a lámpák is, már csak a belgrádi gyors indulása volt hátra; Halottak napja közelgett, s az étterem előtti folyosón úgy gyűltek a krizantémos koszorúk, mintha egy várható vasúti szerencsétlenség áldozatai számára tartanak készenlétben valamennyit. A vendégek feketéiket kevergették, vagy törkölypálinkát szürcsöltek: a szelíd, barátságos termet belengte az utazás vorázsa.

Úgy éreztem, mindenki tudja itt, hogy utazni nem csupán a menetrend jelölte végcélért érdemes, de legalább ugyanannyira a közbenső állomások kedvéért is. Párizshoz ráadás a Voralberg, Milánóhoz pedig a Domodossola alatt megnyíló vad völgy, s a tavak vidéke. A prágai jeggyel a magyar Duna is jár, alkonyatkor, a hegyoldalak őszi temetőivel, folyóparti, fehér templomokkal, a váci állomás magányával, Nógrádverőce lejtős utcáival, s az esztergomi Bazilikával, vidékies fenségének szirtfokán. Mindezért legalább annyira érdemes Prágába utazni, mint azért a pillanatért, amikor a kőkorlátnak dőlve, először tekinthetünk alá a Moldva vizére. Úticél és út kölcsönösen gazdagítják egymást — fényük egymásra sugároz.

2.

Prágát hosszú ideig csak egy romantikus mű tükréből ismertem: Smetana szimfónikus költeménye a Moldva felszínén táncoló tornyokat és várfalakat mutatta ünnepi és hősien ódon hangzatok között, mint valami csillogó rézlapon, alkonyati felhők alatt, virágfüzérek keretében, édesen és idegenül, de oly el-

hihetően, hogy egy-egy fuvolaszólam szinte a parti utcákban támadó esti szelet, a tavasz langyos szelét is idézte. S láttam — a Corona Benignitatis Anni Dei egyik versének nyomán a vízbedobott vértanút, a folyam fénylő sodrában, elmerült teste fölött az öt csillag jelével — s szinte hallottam is — a vers szándékai szerint — a tavaszi éjszakában, a holttestet őrző folyó fölött, a Zsigmond-harang kondulásait. Prága mindvégig egy misztikus város ígéreteivel várt a térben s a jövőben: aranycsinálók, csillagászok, órásk, rabbik, vállalapítók és forradalmárok városa! De talán méginkább a költőké! Arcának miféle mását láthatta Apollináire a Szent Vid „ó agátjain” — s mi készíthette bús fogadkozására? „Sosem felejtéd már e nap halálos mély szomorúságát”... Valóban, csak Prágában tudtam meg, mily kevéssé jelképesek, s menyire valóságosak e sorok:

„Lázárhoz vagy hasonló itt, kit meggyötört a nap,

A nagy zsidónegyed órái mind ellenkező irányba forognak”.

Mint születésnapi reggelizőasztal csomagjáról a burkokat és selyempapírokat — s e város váravárt meglepetéséről is mily türelmetlen-kíváncsian göngyölytettem le a tereket és utcákat, a hűvös reggel páraít és látványait: a virágpiacot, az édesség- és könyvesboltok kirakatait, az őszi parkokat, melyeknek nedves aszfaltútjait multszázadi, cseh költők szeliden fenszözlött mellészobrai őrizték, a huszita templomokat, a péküzletek sóskiflitől és császarszemlyétől roskadozó polcait, a mellékutakra csalogató városornyokat — mily feleslegesen gondos csomagolásnak éreztem is mindezt, első utam célja, s Prága ajándékmeglepetése: a Moldvapart, a Hradzsín látványa köré! Mikor végre az utolsó sarkon is befordultam, azt hittem, Smetana vonóseit hallom majd, amint a fafűvők lassan áramló szőlami fölé arany bástyákat emelnek.

Folyópartok ismerős szele fogadott, a viztorony alatt, ezen a nedves, tiszta novemberi reggelen. Végre láthattam a Hradzsint is, távolian és élesen, a tornyok fölé tornyokat emelő hegy tetején, szeleknek kitártan, elhalmazottságában is egyszerűen, gazdagságában is józanul. A szögletekbe törő palotatoronyok s a teteikre tetőződő székesegyház nem csupa látvány volt, hanem jelenlét is, fáradhatatlan felelet, a folyóparba torkolló mellékutcák kérdéseire. Harmónikus, szépen kiegyensúlyozott párbeszéd, a hegy várának szóváltása a folyópart negyedeivel!

Maga a Moldva azonban, melyet képzeletemben rézszínűnek festett a zene: fekete volt, mint a vas! Tömör, ünnepélyes víz: mintha csak félelmetes zúzómalmok hajtására használták volna, eredetétől! Az őszi ég alatt, gátjától megszakítottan feketéllett a folyó: fénytelen, súlyos lapokat csúztatott a híd-lábak alá; a parti fasorok lehullott levelei csaknem mozdulatlanul pihentek szintén, s a hatalmas jégfogó gerendák fésűje körül ezüst rojtok lengtek. A Hradzsín hegyén — mely rézsutosan, félvállal közeledik a folyó felé, mint paraszti tánckarban táncosa felé a lány — sárga fényben gyulladnak ki az ablakok; a levegő nedves ezüstje valami semleges közeget teremtett, év- és napszakoktól egyaránt függetlent, melyben békésen megférhettek egymással gondolatok, vágyak és maga a kétségbeesés is, melyet önnön élete fölött érezhet mindenki, mihelyt a semleges ég borul fölé!

Prága ege szélfúttá volt és fehér; valamennyien elérkezünk, életünk egy bizonyos szakában, ahhoz az örömhöz és elégtételhez, melyet csak ily szintelen tükrök alatt lelhetünk meg, s melyet az alkonyat, vagy a nyári dél egeitől hiába váránk. Ez a város épannyira valóság volt, mint az a másik, amelyikben már évek óta éltem, s mégis, inkább arra készítetett, hogy a megfoghatatlant, az alig sejtethetőt, a körvonaltalant keressem benne, semmint a gondolatokba, megfogalmazásokba zárhatót. Tűlsoká élni együtt a valósággal: szinte annyi, mint átpartolni a valótlanhoz. Minél szenvedélyesebben nevezed nevükön a dolgokat, annál rejtelmesebb nosztalgiáid támadnak a megnevezhetetlen után. A levegő színe, a víz lassú áramlása, a középkori fürdőépületek alól hallatszó zúgás, s az egész látvány, a maga szélességében és kiürültségé-

ben — mert még a hidak fölött keringő sirályok, s a kőszentek kezében himbálódzó rózsafüzérek is arra látszottak figyelmeztetni, hogy valaki elment ebből a tájból — és ez a novemberi prágai reggel, feketén és ezüstösen, élesen és prózaian, minduntalan csak azt a tartományt idézte, melytől felesleges szavaimmal csak egyre kínosabban megfosztom magam, s melynek útjait talán már soha, sohasem fogom meglesni. Lehet valaki száműzött olymódon, hogy száműzetésének idejét ugyanazon a helyen tölti ki, ahonnet száműzték? Néha úgy érzem, egész életünket ilyesféle száműzetésben éljük: tulajdon életünkbe, tulajdon sorsunkba, tulajdon jelenünkbe száműzöttek! Zöld kupolák, fehér román tornyok, sárga falak és vidám zászlók fölött derült ki, majd borult be az ég, s én úgy éreztem, mintha valami tömörüveg gömbbe bámulnék, mely sohasem a látványt, hanem csak a látvány mögötti ürt mutatja, a rugalmasan szétnyíló körvonalak és felületek öblében rejtezőt.

Mégis, ez az őr csodálatos volt, zengő és pótolhatatlan — s ugyanolyan értelmetlen, mint életem gyakorlati és értelmes menetében e néhány prágai nap! Város, melynek lakóit nem ismerem — látvány, mely zajosságában is úgy zajlik le, mintha vastag üvegfalal elzárt páholyból szemlélném. Ismeretlen nyelven szavalt vers, mely csak ütemével és rímeivel ajándékozza meg tudatomat! Mintha egy óriási porszívó mohó szája nyílt volna meg a folyó s a fehér bástyákkal, rádiótornyokkal, kolostorokkal koszorús hegyek mögött!

3.

De hisz talán csak a reggel színeinek megöregedésére várt a város, hogy a látványa mélyén rejtező ürt észrevétlenül, s fokozatosan, valami jelentéssel, valami sugallattal töltse meg! Alkonyatkor, a Károly-hídon, a reggeli óra mámoros ürességét, a beteltség, a tetézettség, a rejtelmes gazdagság órája váltotta föl: ragyogó, visszhangos óra! Maga a híd: alig észrevehetően el-, majd visszahajló keskenysége, mintha nem is a levegő, hanem egy szelíd, kissé behorpadt domb hátára simulna — s pillérein a barbár, gyermekien naiv, barokk áhítatukba belefeledkezett szobrok: Krisztus megfeszített teste, arany héber-betűk rácsozatával, homlokán keresztet emelő szarvas, sziklabarlangjából kikandikáló oroszlán — s a fogadalmi táblák előtt meggyújtásra váró mécsek, a talpazatokon vázákba gyűlő virágok: mindez egy országút, s egy temető kapcsolatának tetszett, vándorlás és megnyugvás közös jelképének, a fekete, mondai víz fölött! Oszlopán kivont karddal áll a magános lovag, a sziget parti sétányán a juharfák lehullott levelei sárgászöld szőnyeggel vonták be, s egy öreg ház, melynek legfelső erkélye csaknem a híd párkányáig ugrott ki, eresze alatt kegyképet őrzött, ezüstsziromú virágokkal övezetten, mintha egy ájtatos vándorút utolsó szakaszában akarna övezni csodatevő erejével.

A mellvédre könyökölve, hosszan néztem az óvárost, melynek tornyai és hegyes tetői ütemesen tagolták az aranyló térséget: az alkonyatban forgó, tüzes korongok gyúltak a tornyokon, átlós vonalakkal, szárnyakkal, háromszögekkel díszes kereszttek és gömbök, rejtelmesen mosolygó holdak és napok — s távolabb, tornyok és kupolák irtásából kiemelkedően, feketén és titokzatosan, misztikusan és várszerűen, legkedvesebb templom: a csillagász-sírt rejtő Tyn! Odalenn, a rakparton elkanyarodó villamosok két sugárkéve mézején vágta át: ablakaik visszfénye vörösén és hirtelen kihúnyón villant a víz csiszolt lemezein.

Boldog és telített pillanat volt ez, harangkondulás nélkül is ünnepélyes, — de tartalma époly megfejthetetlen maradt számomra, mint a reggel üressége. Ismeretlen volt még a város, hisz most indultam a Malá Strana felé, s bizonyára csak lámpagyújtás után lépek a Hradzsín fensíkjára. Érintetlenül pihentek az utcák, melyeket nemsokára megismerek majd, de ez a pillanat oly sokat ölelt magába, hogy szinte az eljövendő léptek fáradságát is éreztem lábamban. Súlyos volt ez a pillanat, s oly kétségbeesetten hagytam a földön heverni, mint a kincsekkel teli zsákot, melyet megemélni sincs erőm. Lassan megtelő

üszómedence szintjeként emelkedett testemben az idő — s máris távoli napok valamelyikéből próbáltam visszatekinteni erre a pillanatra, a Károlyhid mellvédje mellett; vajjon mennyit tudok megőrizni ebből a képből, melyet egyszerre éreztem emléknek és jelennek — hajnali álmomból riadva fogok talán színeire emlékezni? Csodálatos élességgel járt át e látványnak s tulajdon létemnek valósága: mintha elkiáltott szavaimat küldte volna vissza hozzám a két part! Mintegy hosszú vándorlás után: végre otthon éreztem magam ebben az alkonyi pillanatban, vágyak és fájdalmak, örömök és kötelességek nélkül, nem magánosan és nem is társasan: kör, melynek vonala bezárult!

4.

Magas, iskolaszerű épületek, bérházak közt, üzletek és villamosmegállók szomszédságában, rejtetten és csaknem észrevehetetlenül, mint valami befalazott udvaron, vagy külfénelken, mintegy a gettóban is gettó: rejtezik a zsidótemető. Halottak gettója: első pillantásra holmi kis magánkert, s csak ha már bejártad szerteágazó útjait, ha csak legtávolibb sarkaiban is időztél — akkor veszed észre, hogy valóságos útvesztőbe kerültél; házcsoportok, kerítések, tűzfalak közé szorítva valami bűvészkézre vár, mely szétterítse. A zsebkendőből valóságos tartományt szór ki a bűvész: az esti pára megsűrűsödik a házak alján, csapzott fűzfák vesszei közül világítanak át az irodák lámpái; lábad alatt a réteges avar sikamló lepénye. Apollinaire óramutatói forognak fölötted lassan, visszafelé, a sötét égen, s ideleln, a temető redői egyenként szétterülnek, beláthatatlan kövidék sivatagjává.

Megdöbbenő, fájdalmas, alig is hihető látványa: a halottak itt tanyáznak körülötted, fekete kövekbe, legömbölyödött kőtáblákba kövülten, óriás, időtlen tábor, valami hívó, megbocsátó, beengedő intésre várva! Ez az embertelen kőnép százados reménykedésbe és vágyakozásba fáradt bele: fájdalma és halála viharként zúgott el vállaik felett, s az éjszaka magánya óriás hátizsákként telepedett meg gerincükön. Féloldalt és előre dölve táboroznak a kőtáblák, rájuk tapadnak a fűzfák nedves vesszei. Héber írásjeleiket visszanyelték magukba az álnok kövek: alattomos horpadások, lyukak keletkeztek bennük — megannyi dermedt, óriás szivacsként állnak, melyekről már lepereg a víz és a szenvedés: többet nem tudnak magukba nyelni, s engedelmesen tűrik, hogy emberkéz faragta formájuk gömbölyüvé, jeltelenné tompuljon — visszanyerék ősi közetszerűségüket, mely csak a szél s az eső csókjának enged immár.

Vannak helyek, ahol csak a növényzetet: bozót és fák szövevényét látod, s a tépett, őszi kertben úgy hevernek a vad kövek, mint valami félbenmaradt építkezés szemete, törmeléke. Talán már holnap elszállítják valamennyit! De ha közelebb lépsz, életért, maradásért kiált mindegyik, alázatosan és megkínzottan, vízárgatta sebeit, ijesztő csonkjait kitarva. Jelentést, emberi szerepet nyer az ősi kőhordalék, az ösvény mentén félrebillent táblácska halott gyermek nevét jajgatja, s az otromba tömb — félig földbesüppedt, kőbefaragott konyhaszekrénynek hihetnéd — egy család multjáról tanuskodik.

Ez a halotti tartomány azért oly határtalan, mert nagyonis szűkek a határai. Három teniszpályányi területen három évszázad lakossága! Oly sűrűn kellett egymás mellé temetkezniök, oly fukarul osztottak minden göröngyön, hogy a sírok fölé nőtt fehérorgonabokrok mindegyike legalább két nemzedék poraiba mélyeszi gyökereit! Hatolj csak beljebb, mind beljebb a fák és bokrok között: a dombról alátekintve úgy tetszhetik, mintha jégverés tapodta vetést látnál, mely immár nem tud többé felemelkedni!

5.

A zsidónegyed temetőjében tulajdonkép azt tudtam meg, hogy a halál: rabság — s e tudásra ráadásként, magával a halálfélelemmel is Prága ismer-tetett meg. Késő este, a Vencel-téren találkoztam az ismeretlen érzéssel, mely

úgy született meg bennem, mint szerelmet még nem tapasztalt kamasz szervezetében az első testi gondolat. Váratlan volt és hihetetlen: szinte a hiúságnak hízelgő, — mintha kiemelt, kiválasztott volna a névtelenek közül! A jeltelek sorában végre megjelöltté váltam; ama váratlanul hideg, koranovemberi esték egyikén történt, melyek a pástortűz csalogató meghittségét kölcsönzik a sarki kolbászsütőtűzhelyeknek;; fehérmázás edényekben a forma és a mustár ígérte ízeit, s a serpenyőben pattogó zsír fölött apró, szűrős buborékok ugráltak. A lejtős Vencel-tér kétoldalán, a kávéházakban már megszólaltak a zenekarok, a hosszú, átjárófolyosókon szőrmések és kalaposnók kirakataira még a neonfény sátora borult, de a mozik babilóni előssarnokai már kiürültek, s a táviróhivatal nagy üveglakái mögött sem égett lámpa.

Mintha a téren váratlanul lecsapó hideg szelek hozták volna a szédülést és szorongást, s azt a kínos, fullasztó érzést, mely a váll- és mellizmoktól lassan húzódtott a nyak felé — alattomos, fojtogató kéz — s mintha az évek óta nem lazuló kötelesség-láncok most már végkép a földhöz horgonyoznák foglyukat! A szív kétségbeesett rohamai elől riadtan hátrált az eszmélet; köröskörül, a házak gyűlöletesen, feloldozhatatlanul idegenekké váltak, s megértettem, azt is, hogy valójában minden honvágy sóvárgás a jó halál után! Idegen város hideg szívében, a szállodai szoba homlokzatán úszó, gyöngyházás visszfények alatt, valami külvilág-átjárta koporsó lakójaként, s a szomszédos szobák neszeire, a falban felbúgó vízcsővekre fülelve, hirtelen jelenvalókká váltak azok, akinek sorsából kiemeltettem: társaim és barátaim, — s tapintható tárgyakként vettek körül az emlékek, melyek eddigi életemet benépesítették. Alig is felismerhetők, szinte arcukat vesztetten öveztek, megannyi falnak fordított bútor, hátlapját mutató szekrény. A halottak bizonyára már csak az életbenmaradottak szemével figyelik magukat — s én is, barátaim szemével láttam idegenné vált önmagam: micsoda risszhiszemű, kegyetlen és kelletlen szemekkel!

Halálfélelmem körül megnyílt s újból bezárult Prága; s mint aki örül, amiért kínos magányából váratlan látogatók népes csoportja veri föl: boldogan hagytam, hogy ágyam körül, szinte tapintható távolságban, újból felépüljenek a fekete tornyok, s vigasztalannak éreztem volna magam, ha nem tudom közvetlen közelemben mindazokat a városrészeket, melyek csillogó ablaküvegeim, a néptelen piactér, a századvégi gót-templom, s a holokzatán szárnyas netőket hordozó színház mögött terülnek el. A Szent Miklós-templom zöld kupolája a szekrény helyére került, a mosdót a Clementinum sárga fala takarta el, s a derengő világításban felismerhettem a Puskaporostoronny címerpajzsainak heraldikus állatait. A görögtemplom aranyos ikonfala előtt lámpák gyúltak, a keresztes atyák főoltáránál pedig fiatal párt eskettek épp: a gyertyafényben rózsaszínnek tetszett a menyasszonyi fátyol, s az angyalok szárnya; a Wilson-pályaudvarról indult már a nemzetközi expressz: Brüsszel és Ostende felé; a huszita templomok ormán kehely világított és ostya, középkori kocsmacégéren medvék vigyorogtak, a Malá Strana tetőire néhány esőcsepp hullott csupán, de nemsokára az egész város őszi záporba ázott; a keresztrefeszített, szakállas királylány fázósan húzta inge alá szökátverte lábait, melyekről egy fiatal amerikai szobrásznő lopta el a cipőt, a túlon túl szabályos női arcon a fekete kórszakáll kissé bizánciassan hatott, a hosszú szertartásos ing pedig olyasféle sárga selyemből volt szabva, aminővel paplakokat szoktak bevonni; az ablakok, melyekből a huszita körmenet megzavaróit kidobálták, most megszeppenten és ártatlanul hűnyták le szemüket; odafönn, a Hradzsinon, a Szarvasok Árkában széles tócsákban gyűlt az esővíz; az árkádnak pedig, mely alatt Mozart sietett szállásáról a színházba, most szelíd almazsaga volt; a borospincék ajtai kitárultak, a Gyümölcspiacon egy bár hirdetősei fölött égtek színes villanykörték; lassan áztak a fehér-kék-piros szalagok, a kivégzett ifjak emléktábláinak koszorúin; haragos bronzló vágatott az üres utcákon, sárgára és pirosra festett lámpaoszlopok kettős sora közt: lovasa lányosan karcsú volt, s pikkelyes páncelela oly szorosan fedte csinos tagjait, mint gyikot a bőre — a

bronzlő mgeríltén ágaskodott, mikor megrántották kantáriját, nehogy neki-rohanjon a sötétbördő 13-as villamosnak, mely utolsóként robogott a Vinohradytér felé. Végezetül pedig a loretoi kápolnában megszólalt a haranjáték, naiv, körülményesen, kecses-nehézkesen, fémcsikornyás ünnepélyességgel!

Prága falai oly tömören és áttetszően zárták magukba a halált, mint valami kristálydoboz lapjai az őrizetükre bízott szentjánosbogarat.

6.

Ha Prágában élnék vasárnap-délelőtteimet az Alkimista-utca és a Strahov-kolostor közé szeretném bezárni; mennyi boldog fényt és tetszetős ódonságot, mennyi feszes nemességet és rejtező meghittséget lehet is zsúfolni közebük! Amikor az aranycsinálók házait megpillantottam — ezeket a vidám, fehérre és kékre festett, alig is embernyi méretű, virágdíszes kunyhókat, melyeknek apró ablakait, mint megannyi parányi kirakatot, szelencékkel, vázácskákkal, égyügyű porcellán-nippekkel ékesítették a tulajdonosok — amikor először végigmentem ezen a szűk és fényektől mégis túlsorduló utcán: a prágai éghajlat ismerős volt már, a langyos, szeles délelőtt pedig valósággal személyes tulajdonom. A kötényes, főzéstől kipirult arcú asszony, aki behívott e házacs-kák egyikébe, hogy megmutassa a szekrény-nagyságú előszobát, s az egyetlen ágynak is szűk belsőszobát, lőrésnyi ablakából mintha az egész ősz tárta volna elém: szürke donjont, gazbenőtte vársáncot, s a kertekben, a gyümölcsösökben november kezei kémiajának barnává nedvesedő színeit, pókhálós eget, s szélsőpörte fényt!

Majd később, a Strahov-kolostor udvarán, a déli csendben, mely az éjszakáénál is mélyebb volt — hiába csattant mögöttünk a vasveretű nagykapu, az ámbitusról, a boltíves, földszinti irodákból és portásfülkékből senki sem sietett elénk, akár ellenőrzés, akár fogadás szándékával! — az avarszagú, árnyakat hosszító csendben még az építészeti nyujtotta örömkönnél is meglepőbbekkel, ritkábbakkal szolgáltak a folyondár szerteheverő levelei: borszínű, bronz, világoszöld, ezüst... S a kolostoron túl, kertek, kertek: a szőlővenyigék közt a diófák elsodródott, olajosan barna levelei, körtefák sárga hulladéka, lila bokrok, völgyön, hegyen őszi, rőt habok, és magosan, a tetőkön csontváz-szerű, fehér fák! Majd e kerteken, völgyeken és hegyoldalakon is, hegyhátak és mélyedések közé rejtezőn: maga a város — valóban kertek alján, a táj kerítésmögötti függeléke! Az ősz itt székel, a város szívében, a kolostorok gyümölcsöseiben, hűbéri helytartóként, s gazdagsága az egekig felragyog — a Prága fekete vasai középtől lassan elhamvadó parázs: illatos füstje régtől, gyermekkoromból ismerős!

De ismerősnek ígérkezett Prága már indulásom előtt is: valóban a Hradcsin terei és utcái Budavár gazdagabb változatával szolgálnak! Mintha elveszett, kedves városnegyedemet megszépült kísértetével találkoznák! Akárcsak otthon: a vasárnap délelőtt fehér magánya, szelíd üressége — vizeskancsóban hozzák a sört a kocsmából, a kimenős katonák csoportosan tartanak a városba vezető lépcsők felé, s csak a Bástyasétány térzenéje hiányzik, valamelyik mellékutca mélyéből. Elsőízben este láttam a Hradcsint, zöld gázlámpák fényénél; lejtős terei, a barokk házak fehér homlokzatai épp amaz álmok és történetek hátteréül kínálkoztak, melyeket hiába akartam volna elképzelni Budavár színterein. Jártam a Verbóczy-utca romos magányában is, lámpagyújtás után, meleg, koraőszi estén, miközben az ablakok mögül egy romantikus zongoraverseny sóvárgó szólamái kísérték saroktól sarokig — de a prágai kastély felé érzekedő utcák az álom és az emlékezés visszfényeiben csillogtak: visszfényekben, melyeket az elvesztett Buda vetett rájuk. Este volt, amikor először végigmentem a kastélyudvaron, s a legbenső kapun átlépve, a Szent Vid. székesegyház homlokzatát láttam, fekete égbe olvadó tornyait, szinte kartávolságnyi közelből; e templom úgy töltötte be az udvart, mint valami szobát a túlon túl terebélyes és pompázó bútordarab. Fekete sikkátor surran balfelől a pillérek mentén, mint

sziklafal oldalában a patak, melynek vizét csak rejtett csíhanások árulják el. A szürke obeliszk csiszolt oldallapjai a térre nyíló ablakok fényét tükrözik: egy-egy autó lámpáitól felszikkannak, izgatottan. Szent György templomában cseh szentek alsznak, az ereklyecsontok kegyeletesen pihennek az üvegkoporsók bársonypárnáin.

Megnyugtató érzés tudom, hogyha viszont akarom látni valaha a budai Várat: a prágai bástyákat és templomokat, a gót apszisokat és barokk palotakapukat még megtalálhatom! S a Jagelló királyok tróntermében, a széles boltzat alatt elképzelhetem azt a Budát, melyet évszázadok óta nem ismerhet senki.

Egy napon talán majd újból rákönyökölök a folyóparti kert mellvédjére, hová a gipszöntőműhely kiselejtezett szobrai közt, a nedvességtől csúszós fűben kísértáltam. A fekete víz egy malom kerekei közül folyik a Károlyhid felé; hátunk mögött a műterem kivilágított ablakai — az aktmodell épp öltözik, most csatolja össze övét, pullóvere fölött; a régi ház kockaköves udvarán, az erkélyfolyosó alatt macskák turrannak, száradó mosóteknőben játszanak fogócskát. Lassan leereszkedik a köd, a Malá Strana negyed kis terein, a villamosoktól visszhangzó boltívek alatt, a folyóparti sétányon, a nagy kert kőfala mentén kigyúlnak a gázlámpák. Wallenstein palotájának négy hatalmas udvara sohasem látja már viszont az elvonult tábor, s a túlsó utcásor házaiban sem tanyáznak többé muskétások; a függőkert sötétjében messze, a rácson túl, szökőkút csobog. Háborúkat szülő, forradalmakat emésztő Prága, fekete város: sorsod úgy lebeg fölötted, mint az ostya, kelyheid peremén!

Ködös tereid, elhagyott sétányaid mélyén, tornyaid mögött „országol és uralkodik” gyermek Jézusod, ahogyan egy estén láttam, a homályos templomban, rőt gyertyák és arany fogadalmi érmecskék mezői fölött:

„Nagy szoknyájába bújva, kedves ünnepegyességben,

S nagyszerűen az óriás kalap alatt, amely sárgán virít...”

Fekete Prága: gondolatom és emlékezésem célbavesz időnként, midőn a legértelmetlenebb nosztalgiák boldog prédájává válok! S ahogyan az utasgépet láttam ma délben elindulni feléd, a havas, budai repülőtérről, miután begyújtott mótoraival, szárnyai alól vörhenyes benzinfüstöt bocsátva, a szél irányába beállt, majd türelmetlen indulatában remegve, a földről felemelkedett, s két hegyfok között utat vágott magának a szürke hófelhők közé: így vegyen célba gondolat és emlékezés is — boldogan és türelmetlenül!